

De Deventer Landgoederen

beschrijving en waardering

Albers Adviezen Historische Parken

Utrecht

De Deventer Landgoederen

beschrijving en waardering

Gemeente Deventer

2011

Albers Adviezen Historische Parken
Dr. L. H. Albers

Postbus 85
3500 AB Utrecht
030-2310788/ 0651003231
AlbersAdviezen@hetnet.nl
www.HistorischeParken.nl

De Deventer Landgoederen, beschrijving en waardering

Deel 1

Inleiding.....	6
1. Overzicht van de landgoederen rond Deventer.....	8
2. Het ontstaan van kastelen en landhuizen in het landschap.....	9
2.1 Historisch-landschappelijke aspecten.....	9
2.2 Middeleeuwen.....	11
2.3 De 16 ^e en 17 ^e eeuw; havezaten, lanterskamers, spiekers.....	11
2.4 De 18 ^e eeuw; de buitenplaatsen.....	14
2.5 De 19 ^e eeuw.....	14
2.6 De 20 ^e eeuw.....	15
3. Landgoederen naar hun belangrijkste periode van aanleg.....	17
3.1 Geometrische aanleg.....	17
Geometrische aanleg 16de eeuw en 17de eeuw.....	17
Geometrische aanleg 18de eeuw.....	18
3.2 Landschappelijke aanleg.....	22
Vroege landschapsstijl tot 1823.....	22
Volle of ruime landschapsstijl van 1823 tot 1900.....	24
Tuinen en parken na 1900.....	26
4. Verdwenen landgoederen.....	27
5. Conclusies.....	28
6. Literatuur.....	29

Deel 2 Cultuurhistorische inventarisatie per landgoed

Deel 1.....	5
Deel 2 Cultuurhistorische inventarisatie per landgoed.....	5
Inleiding.....	6
1. Overzicht van de landgoederen rond Deventer.....	8
2. Het ontstaan van kastelen en landhuizen in het landschap.....	9
2.1 Historisch-landschappelijke aspecten.....	9
2.2 Middeleeuwen.....	11
2.3 De 16 ^e en 17 ^e eeuw; havezaten, lanterskamers, spiekers.....	11
2.4 De 18 ^e eeuw; de buitenplaatsen.....	14
2.5 De 19 ^e eeuw.....	14
2.6 De 20 ^e eeuw.....	15
3. Landgoederen naar hun belangrijkste periode van aanleg.....	17
3.1 Geometrische aanleg.....	17
Geometrische aanleg 16de eeuw en 17de eeuw.....	17
Geometrische aanleg 18de eeuw.....	18
3.2 Landschappelijke aanleg.....	22
Vroege landschapsstijl tot 1823.....	22
Volle of ruime landschapsstijl van 1823 tot 1900.....	24
Tuinen en parken na 1900.....	26
4. Verdwenen landgoederen.....	27
5. Conclusies.....	28
6. Literatuur.....	29

Inleiding

De negentien nog bestaande landgoederen binnen de gemeente Deventer betekenen veel voor het landschapsbeeld. Niet alleen vanwege het landschapsschoon dat zij vertegenwoordigen, maar ook vanwege de cultuurhistorische waarden die zij herbergen, zijn de landgoederen het waard om behouden te blijven.

In dit rapport zijn beschrijvingen gemaakt van de afzonderlijke landgoederen van Deventer. De uiterlijke kenmerken van de aanleg van een landgoed zijn de kern van dit rapport, zodat die kenmerken beheerd kunnen worden op cultuurhistorisch verantwoorde wijze.

Dit rapport is het resultaat van een verkennend onderzoek van de historische landgoederen in de gemeente Deventer en het vervolg op het rapport "Cultuurhistorische waarden in het buitengebied van de gemeente Deventer" door bureau Lantschap in 2009.

De onderzoeksvraag was welke cultuurhistorische waarden op de landgoederen aanwezig zijn. Het resultaat van onderzoek is neergelegd in beschrijvingen per landgoed. Daarbij gaat het vooral om de beschrijving van het terrein, aan de hand van de vragen: wat is wanneer aangelegd en wat is ervan over.

Van Dale's woordenboek verstaat onder een landgoed: *"een grote bezitting op het land, in 't bijz. als dienend tot buitenverblijf"*. In de inventarisatie van landgoederen in de Provincie Overijssel wordt onder een landgoed verstaan: *"Een ruimtelijke eenheid van terreinen en elementen die architectonisch, economisch en functioneel met elkaar zijn verbonden met als kern een (soms verdwenen) hoofdhuis, andere woningen en gebouwen, tuin, park, parkbos, bos, landbouwgrond, water en / of natuurterrein. Genoemde elementen kunnen, maar hoeven niet alle aanwezig te zijn op een landgoed."*¹ Dat is een ruime definitie, waar veel gebieden onder kunnen vallen. Wij hebben hier echter alleen de historische landgoederen aangehouden, waarvan er binnen de gemeente Deventer nog negentien bestaan.

Leeswijzer

Hoofdstuk 1 biedt een overzicht van de ligging van de landgoederen en het jaartal waarin ze voor het eerst zijn vermeld. De opbouw van het landschap wordt kort weergegeven in hoofdstuk 2 met respectievelijk de verdedigbare huizen, havezaten, spiekers, buitenplaatsen, jachthuizen, landhuizen en villa's op landgoederen. Elk wordt kort genoemd in zijn periode van ontstaan (hoofdstuk 2) en de periode van aanleg die nu in het terrein herkenbaar is (hoofdstuk 3). De herkenbaarheid van de verschillende cultuurhistorische stijlen in het terrein is de aanleiding om daar verder op in te gaan. Voor een meer uitgebreide beschrijving per landgoed wordt verwezen naar deel 2. Het rapport moet beschouwd worden als een verkennend onderzoek.

¹ Lucia Albers, Adriaan Haartsen, *Inventarisatie van landgoederen in Overijssel*, Provincie Overijssel, 2011

A3 kaart – overzicht landgoederen

1. Overzicht van de landgoederen rond Deventer

Vestiging landgoederen langs uitvalswegen en waterwegen rond Deventer

Langs de oude uitvalswegen van Deventer werden de eerste landgoederen en buitenplaatsen gesticht. De landgoederen werden ten noorden en ten oosten van Deventer gesticht, in de oude cultuurlandschappen. In het gebied er tussen, het jonge ontginningslandschap, zijn geen landgoederen ontstaan.

Noordelijke uitvalswegen:

- Langs de weg van Deventer naar Zwolle (Ijsseldijk) liggen vier landgoederen:
 - Oud Rande, een havezate van vòòr 1285, was bereikbaar vanaf de Ijsseldijk en vanaf Diepenveen
 - Roobrug (ca. 1600)
 - Huis te Rande (Smetsrande) voor het eerst vermeld in 1603 en
 - Nieuw Rande een buitenplaats aangelegd in 1857

- Langs de Boxbergerweg ontstonden de landgoederen:
 - Het Overvelde (1626 boerderij)
 - De Hoek (1754 lanterskamer)
 - Lankhorst (1910 villa)

- Aan weerszijden van de Raalterweg:
 - Frieswijk (1327 havezate)
 - Kranenkamp (1604 boerderij)

Oostelijke uitvalswegen:

- Cröddendijk:
 - Spijkvoorde (1399 spieker)

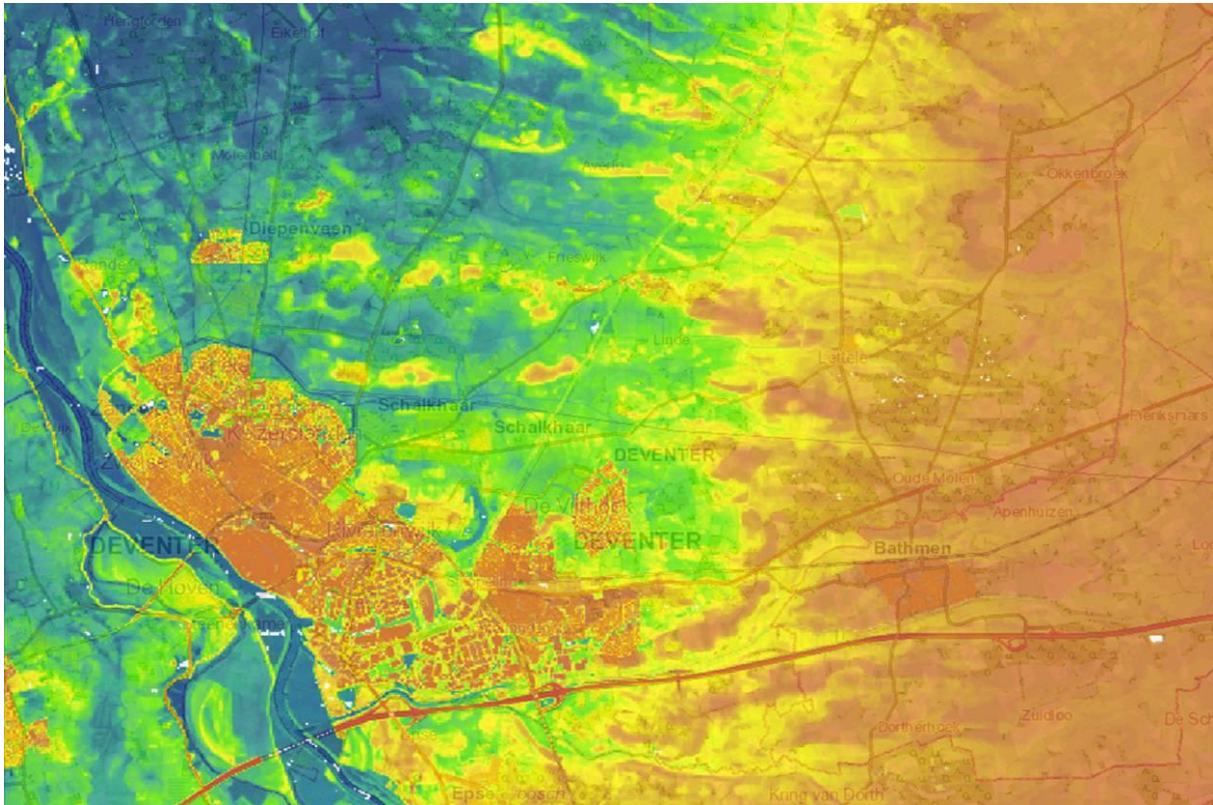
- Oerdijk:
 - Oostermaet (1563)

- Holterweg:
 - Achterhoek (1779)
 - Bannink 1385 (inclusief Elmerink dat uit de 18de eeuw dateert)
 - Traasterbos (18de eeuw) Oude Postweg
 - 't Hemeltje (1625) Oude Postweg

Waterwegen Schipbeek, Dortherbeek:

- noordzijde van de Schipbeek
 - Beekhof (1580)
 - Menop (1655)
 - Snatergat (1682)

- Ten zuiden van de Schipbeek en de rijksweg A1 en ten noorden van de Dortherbeek ligt
 - Oxerhof (12 eeuw).

afb. 1 Hoogtekaart van Deventer (bron: Algemene Hoogtekaart Nederland, www.AHN.nl)

2. Het ontstaan van kastelen en landhuizen in het landschap

2.1 Historisch-landschappelijke aspecten

Op de actuele hoogtekaart van Nederland is duidelijk de hoogte van de Holterberg te zien en de laagte van IJssel. Daartussen zijn in oost-west richting de zandruggen of geïsoleerde zandkopjes te onderscheiden. Op de hoge, droge gronden werden nederzettingen gesticht, ondermeer goed te zien bij Frieswijk.

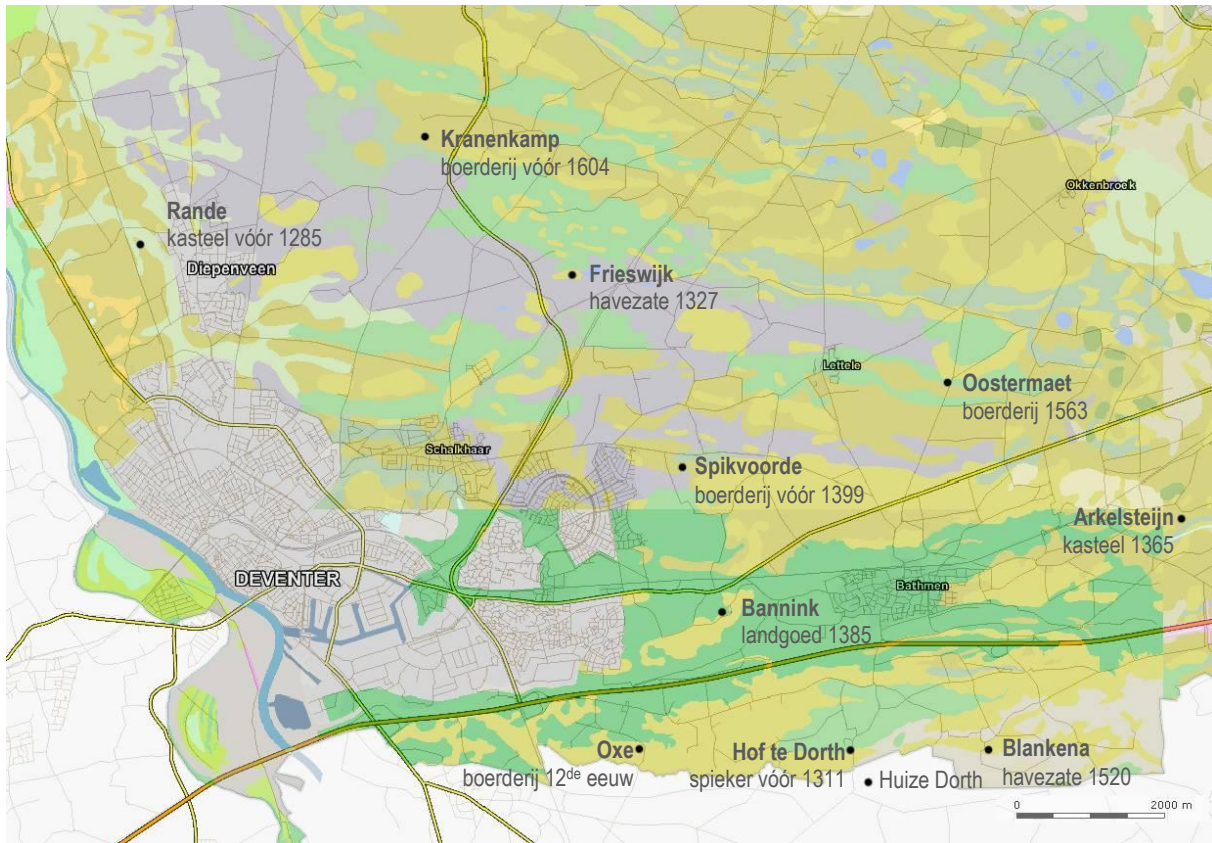
Deventer ontstond op rivierduinen in de hoek van de IJssel met de Oude Schipbeek en de Dortherbeek. De rivier de IJssel vormde een goede verdediging aan de westkant. In het noorden, oosten en zuiden lagen versterkte stenen huizen in een halve kring om de stad. Van west naar oost: Oud Rande, Frieswijk, Spijkvoorde, Arkelstein en het Hof te Dorth². Deze huizen hadden een functie in de verdediging van de stad. Samen met de bisschop bouwde de stad landweren, waaronder de landweer langs de Schipbeek, een verdedigingslinie tegen de hertog van Gelre.

De natte gronden moesten ontgonnen worden, wilde men ze voor de landbouw kunnen gebruiken. Daarom werden afwateringssystemen gemaakt, (naar) de weteringen. Uit de tweede helft van de dertiende eeuw dateert vermoedelijk de aanleg van de Zandwetering, die het water naar het westen

² Het Huis te Dorth ligt net over de grens van Overijssel, in Gelderland en dus niet binnen de gemeente Deventer. Daarom wordt in dit rapport verder geen aandacht besteed aan dit landgoed. De vroeger bijbehorende boerderij de Hof te Dorth of de Meyer, ligt binnen de gemeente Deventer. Deze boerderij functioneert nog.

en noorden moest afleiden. (De Soestwetering werd meer dan een eeuw later, omstreeks 1400 gegraven.)

In de 14de eeuw werden Frieswijk (1327), Arkelstein (1365) en Spijkvoorde(1399) gesticht. Zij lagen alle op een hogere zandkop, omgeven door nattere gronden. Frieswijk werd gesticht ten noorden van de Waterdijk die het overstromingswater van de IJssel moest keren. Arkelstein werd ten noorden van de Oude Schipbeek gesticht.

afb. 2 Middeleeuwse kastelen en boerderijen (bron: geomorfologische kaart Atlas Overijssel, www.overijssel.nl).

Legenda geomorfologische kaart

- Dekzandrug (oud bouwlanddek)
- Dalvormige laagte met veen
- Beekoverstromingsvlakte
- Beekdalbodem zonder veen
- Laag rivierduin, ten dele begraven (donk)

2.2 Middeleeuwen

Middeleeuwse landgoederen zijn de onderstaande (de jaartallen refereren aan de eerste vermeldingen):

12^e eeuw *Oxerhof*

Wat we ons daarbij moeten voorstellen is vermoedelijk de nederzetting Oxe bij een doorwaadbare plaats van de Dortherbeek, in de veertiende eeuw onderdeel van de heerlijkheid Dorth. Het huis Oxerhoflaan 1, een gemeentemonument met eerste vermelding in 1660, was lange tijd de kern van het landgoed.

1285 *Oud Rande*

Het kasteel Oud Rande (1285), gebouwd door de familie Rande lag op de kop van een dekzandrug, omgeven door laagten, die soms door het water van de IJssel werden overspoeld.

1311 *Hof te Dorth*

Lag op het grondgebied van Overijssel, en had als eigenaar Eliger van Heeckeren; de Hof was geleend van de bisschop van Utrecht. Een hof was de hoofdboerderij op de gronden van een klooster of gasthuis. Aanvankelijk was de Hof te Dorth dus de belangrijkste boerderij, maar Seino van Heeckeren van Dorth, zoon van Eliger, liet een nieuw huis bouwen op Gelderse grond, het Huis Dorth. Daardoor verviel de hof. Al in 1563 was de Hof te Dorth nog slechts de boerderij van een pachter en heette later de Meyer.

1327 *Frieswijk*

De buurtschap Vries was een leengoed van de bisschop van Utrecht. Meest bijzonder van het middeleeuwse Frieswijk was dat het een bedevaartsoord was tot ver na de reformatie.

1361 *Arkelstein*

Was een kasteel gebouwd door bisschop Jan van Arkel aan de Oude Schipbeek. Het was het grootste kasteel in het Oversticht, langs de Sallandse landweer. Van Arkelstein is het laatste stukje gracht recent gedempt en verder niets overgebleven. Arkelstein wordt dan ook niet verder beschreven als landgoed.

1385 *Bannink*

De Oude Postweg was de voorganger van de Holterweg, de handelsroute over Holten naar Duitsland. Tussen de Oude Postweg en de Schipbeek lag het landgoed Bannink. Aan de zuidkant van de Bannink ligt nog steeds een holle weg met zeer oud linden hakhout erlangs. Mogelijk maakte de weg deel uit van de Sallandse landweer.

1399 *Spijkvoorde*

Een boerderij, lag eveneens op een kop van een hoger gelegen stuk grond. De term 'voorde' betekent een doorwaadbare plaats.

Uit de vijftiende eeuw is geen kasteel of buitenhuis bekend.

2.3 De 16^e en 17^e eeuw; havezaten, lanterskamers, spiekers

Landgoederen gesticht in de 16^e en 17^e eeuw betreffen havezaten: riddermatige huizen, lanterskamers en spiekers: buitenhuisjes bij boerderijen. Eigenaren van een havezate, die van riddermatige afkomst waren (d.w.z. waarvan familieleden al eerder in de Statenvergadering van

Overijssel waren toegelaten) en die gegoed waren, konden toegang krijgen tot de Statenvergadering. Het bezit van een havezate was daarvoor een voorwaarde. In 1578 werd de term hovesaete of havezate in gebruik vastgelegd.³

Toen in de zestiende, maar vooral de zeventiende eeuw de stedelijke burgers hun geld belegden in grond en boerderijen ontstond het gebruik een herenkamer toe te voegen aan de boerderij, zodat de eigenaar er kon verblijven. Eind zeventiende eeuw werden dit zelfstandige woningen, kleine buitenhuisjes ofwel spiekers of spijkers genoemd. Het woord is afgeleid van de Gelderse voorraadschuren, waar de pacht werd opgeslagen. Deze veranderden vaak in buitenhuisjes.

Het Postwagennet kwam in ontwikkeling in het tweede kwart van de 17de eeuw. Langs de Oude Postweg werd 't Hemeltje (1625) aangelegd met lange lanen en een sterrenbos. Op 't Hemeltje was een herberg. Het lag circa dertien kilometer van de stad Deventer en acht kilometer van Holten (via de Dorperdijk en de Arkelsteijn weg).

Landgoederen met een oorsprong in de 16de eeuw:

1501 *Brinkgreve*

Van dit landgoed, dat tot psychiatrisch ziekenhuis werd, is in dit rapport geen afzonderlijke beschrijving gemaakt.

1520 *Blankena*

Het Huis Blankena, een havezate, werd in 1520 gebouwd door Gijsbert van Dorth, broer van de eigenaar van het Huis te Dorth. Van de voormalige havezate Blankena resteert alleen de boerderij Blankena, met boomgaard, een enkele laan en een houtwal. Ook van Blankena is geen afzonderlijke beschrijving in dit rapport opgenomen.

afb. 3 boerderij van Blankena met boomgaard voor het woonhuis, laan terzijde en wal met oude eiken

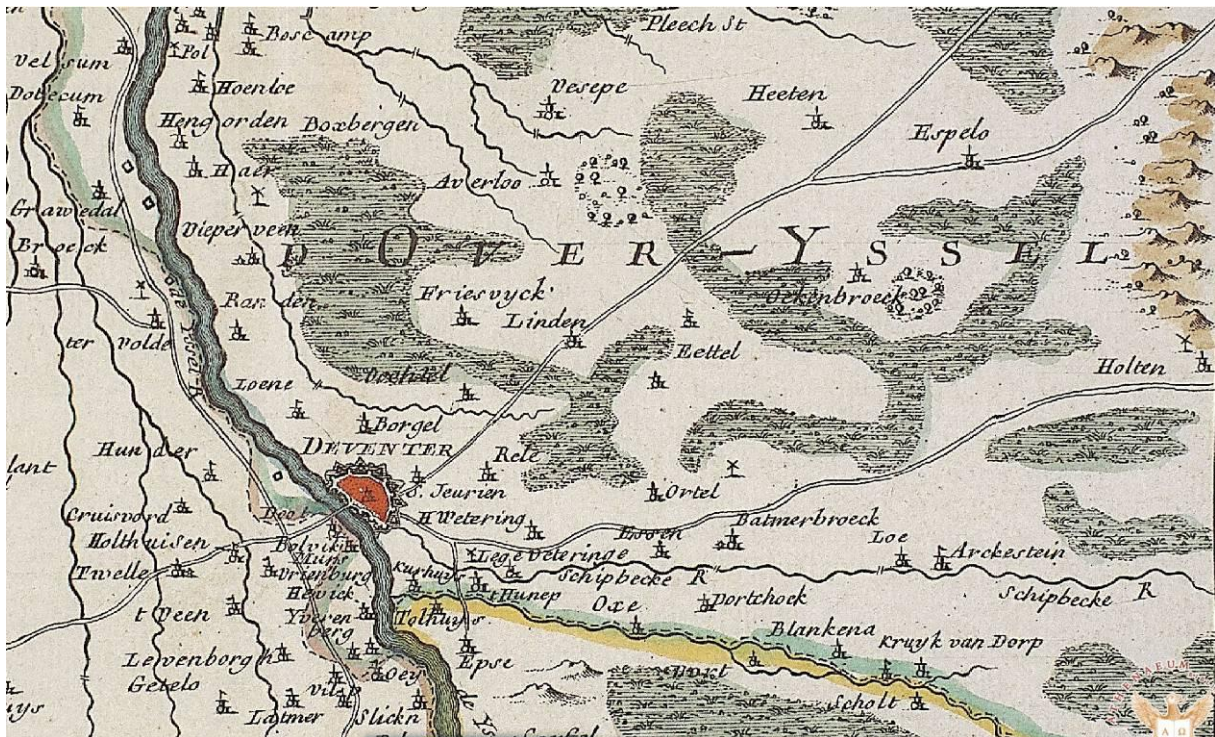
³ A.J. Gevers en A.J. Mensema, *De havezaten in Salland*, 4^e druk 2005, Inleiding, p.XXII

1563 Oostermaet

Door Oostermaet, een heide ontginning van het Heilige Geest Gasthuis, liep de handelsroute naar Duitsland. In het gebied lagen vijf boerderijen van het Gasthuis. De hofboerderij Oostermaet werd gebouwd in 1563 op de ontgonnen heide. Hier is geen sprake van een spieker of landhuis; pas omstreeks 1900 krijgt Oostermaet twee jachthuizen.

Landgoederen met een oorsprong in de 17de eeuw:

1600 Roobrug	Werd vermoedelijk omstreeks 1600 gesticht ⁴ .
1603 Huis te Rande	Was een buitenhuisje of spieker
1604 Kranenkamp	Was een boerderij met spieker
Na 1650 Oxe	Een zelfstandig landgoed, afgesplitst van Huis Dorth.
1655 Menop	Was ook een boerderij met een spieker, die lag bij een doorwaadbare plaats van de Schipbeek. Hier was ook een haventje.
1682 Snatergat	Een boerderij in eigendom van de schout van Bathmen.

afb. 4 Detail uit Carte des environs de Zutphen et de Deventer, Overijssel in kaart: nr1518_OIK_000014, 1750. De moerassige laagten zijn groen aangegeven.

⁴ A.L. Haag, lit, p.54

2.4 De 18^e eeuw; de buitenplaatsen

Van 1700 tot 1800 zijn er tien landgoederen gesticht. Vier daarvan, Avergoor, Malbergen, Middelwijk, 't Nieuwland zijn als landgoed verdwenen, zodat ze niet apart worden behandeld.

1700 ca. <i>Kranenkamp</i>	Omstreeks 1700 werd op de Kranenkamp een landhuis gebouwd.
1707 <i>Beekhof</i>	Een vrijstaand buitenhuisje, een spieker, gebouwd in 1707 bij een boerderij uit 1625 ⁵ .
1726 <i>Beekvlied</i>	De boerderij Snatergat is Beekvlied gaan heten, wat duidt op een zomerverblijf voor de eigenaar.
1742 Het <i>Overvelde</i>	Jan Garritzen Overvelde was eigenaar van de boerderij die naast de hoofdlaan ligt. Dit duidt op een landgoed, waar eind achttiende eeuw het nog bestaande huis werd gebouwd.
1749 <i>Elmerink</i>	Langs de Oude Postweg tegenover de Bannink ontstond het landgoed Elmerink (1749); even verderop lag 't Raasterbos ten zuiden van deze weg (kaart 1783).
1754 <i>De Hoek</i>	Lanterskamer
1754 <i>Spijkvoorde</i>	Ook de boerderij Spijkvoorde had toen een herenkamer.
1770 <i>Achterhoek</i>	Buitenplaats, huis gebouwd ca 1770.
1787 <i>Brinkgreve</i>	Huis Brinkgreven gebouwd.

De revolutie in 1795 had ondermeer tot gevolg dat de rechten en privileges van de adel werden afgeschaft. Het bezit van een havezate gaf niet meer automatisch het recht op een zetel in de Staten van Overijssel.

2.5 De 19^e eeuw

De Holterweg, die in 1813 was geprojecteerd door een ingenieur van keizer Napoleon, werd aangelegd in 1823. Hij verving de oude Postweg. Op de kadasterkaart van 1823 is 't Raasterbos opgetekend als was het een landgoed met lange lanen en een sterrenbos, een wandelbos en jachtgebied, dat na 1855 Traasterbos werd genoemd.

In de Napoleontische tijd zijn veel havezaten en spiekers verdwenen. Grote landgoederen bleven over. Zo werd in 1807 Elmerink bij het landgoed de Bannink gevoegd door vererving. Ook Roobrugge en Oud Rande hoorden bij elkaar van 1803 tot 1886. Alleen Nieuw Rande was een landgoed dat nieuw werd gesticht in 1857, na afbraak van het Huis te Rande of Smetsrande.

De tweede helft van de eeuw bracht grote veranderingen voor sommige landgoederen omdat spoorlijnen werden aangelegd. Er werden drie spoorlijnen aangelegd Deventer-Zwolle (1868), Deventer-Almelo (1887-1888) en Deventer-Ommen (1910).

De spoorlijn Deventer-Zwolle kwam gereed in 1868. Door het spoor werd de aanleg van Nieuw Rande bekort en werd Roobrugge gescheiden van het park van Oud Rande. Bij Roobrug kwam het station Diepenveen West. Een hekje langs de spoorlijn bij Oud Rande laat er nog steeds een voormalige spoorovergang zien.

⁵ jaartallen genoemd door R. Boonstra in "Uit de geschiedenis van de Beekhof en omgeving" Oudheidkundige kring Bathmen, 1994, nr 2.

afb. 5 Voormalige Spoordijk, bij Het Overvelde (links) en bij boerderij het "Jachthuis", gebouwd tussen 1891 en 1900.

De spoorlijn Deventer-Almelo kwam gereed in 1887-1888. Deze spoorlijn doorsneed het sterrenbos van Elmerink. De landgoederen De Hoek en Overvelde werden gescheiden door de spoorlijn Deventer-Ommen (1910). De Grootte Voorallee van De Hoek werd doorsneden door deze lijn, met halte De Hoek. De spoorlijn is al lang opgeheven, de spoordijk is voor een deel nog herkenbaar.

2.6 De 20^e eeuw

Voor de eerste wereldoorlog was sprake van een welvarende periode die ook enkele ontwikkelingen op de landgoederen met zich meebracht.

- Op Het Oostermaet werden ca. 1900 twee jachthuizen gebouwd voor Abraham Capadoce
- Op Menop werd omstreeks 1910 een villa gebouwd.
- De villa Lankhorst uit 1908-1910 (rijksmonument) was een nieuwe villa, die ontstond op het opgesplitste terrein van De Hoek.

afb. 6 1783 Huis te Rande ook wel Smetsrande geheten in zijn lanen

afb. 7 1823 Huis te Rande op een rechthoekig stuk grond in een perfecte maatverhouding. Het tweede bouwhuis blijkt niet te bestaan. Op het voorplein stonden de beelden van Diana en van Hercules en Aeneus, beide door H. Ansum, nu in bezit van Museum de Fundatie op het Nijenhuis, Heino.

3. Landgoederen naar hun belangrijkste periode van aanleg

3.1 Geometrische aanleg

Geometrische aanleg 16de eeuw en 17de eeuw

De aanleg van tuinen, boomgaarden en bossen in deze tijd was nog beperkt en voor eigen gebruik. Omstreeks 1600 was het land zo goed als kaal op losse bomen na. Een bos vertegenwoordigde een kapitaal. Lanen werden aangelegd voor de sier, de status, maar vooral ook voor hout. Er zijn weinig kaarten bekend uit de 16 en 17de eeuw, waarin men nog details kan aflezen over de situatie van het landgoed. De lanen en grachten op latere kaarten vertellen de oudere geschiedenis.

Het *Huis te Rande* daterend uit 1603 had een geometrische aanleg. In 1672 was de Bisschop van Munster, Bommenberend, eigenaar van Huis te Rande, dat Smetsrande werd genoemd sinds in 1677 Phillipus de Smeth eigenaar werd. Waarschijnlijk kreeg het toen de classicistische aanleg die een eeuw later is afgebeeld op de Hottingerkaart, met een hoofdhuis en twee bouwhuizen op een rechthoekig omgracht stuk grond. In de as van het huis was een zichtlaan.

Op *Frieswijk* werd een heerschapskamer of een spieker gebouwd door Johan van Middachten omstreeks 1572. Omstreeks 1640, naar aanleiding van het huwelijk van Hendrik van Middachten met zijn verwante Everhardina van Middachten, is waarschijnlijk ook het huis verbouwd en een stelsel van lanen aangelegd. Hendrik had een reis naar Parijs gemaakt, hetgeen zijn opvattingen over de bouw van het toenmalige Frieswijk beïnvloedde. Het huis met de classicistische gevel, waarvan wordt gezegd dat het in 1775 is gebouwd, was mogelijk ouder. Het is afgebroken in 1936.

afb. 8 17de eeuwse classicistische aanleg van Frieswijk, maatvoering in een vast systeem.

Op *Bannink* werd omstreeks 1690 een nieuw huis gebouwd en een geometrisch park met rechte lanen aangelegd voor Hendrik Jordans. Een lange laan doorsneet het gebied, met dwarslanen daarop. In de as van de laan ligt nog een boerderij.

Een vergelijkbare situatie ziet men ook op *de Menop* met de boerderij Pasop aan het einde van een laan.

afb. 9 Boerderijen op de Menop en

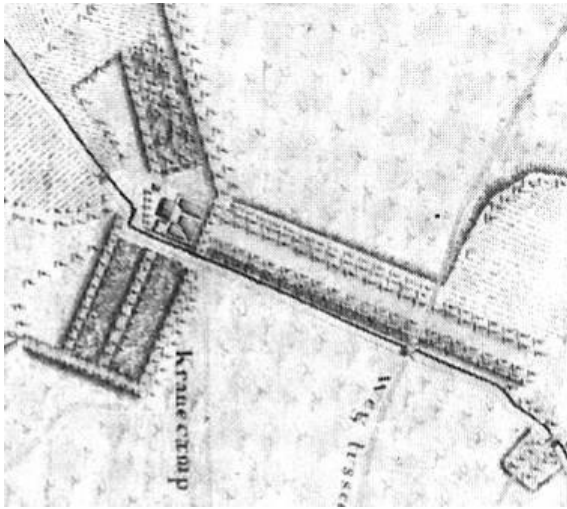
de Bannink, rechts het koetshuis

Geometrische aanleg 18de eeuw

De kaart die door Hottinger werd getekend in 1783 met een militair doel is dikwijls de eerste en enige bron die iets laat zien over de aanleg van de vele landgoederen die in de achttiende eeuw werden gesticht. Kenmerkend zijn de lange lanen over de hele lengte van het landgoed. Er zijn vele voorbeelden, waaronder Beekhof, Roobrug, Traasterbos, de Hoek, Elmerink, de Bannink, de Kranenkamp, Het Overvelde, Frieswijk, Beekvlied. Wanneer een en ander werd gerealiseerd kan men soms achterhalen door middel van archiefonderzoek. *Beekvlied* heeft een aanleg van omstreeks 1700. In het terrein zijn de hakhoutwallen nog te vinden.

afb. 10 Snatergat ofwel Beekvlied op de kaart van Hottinger, 1783

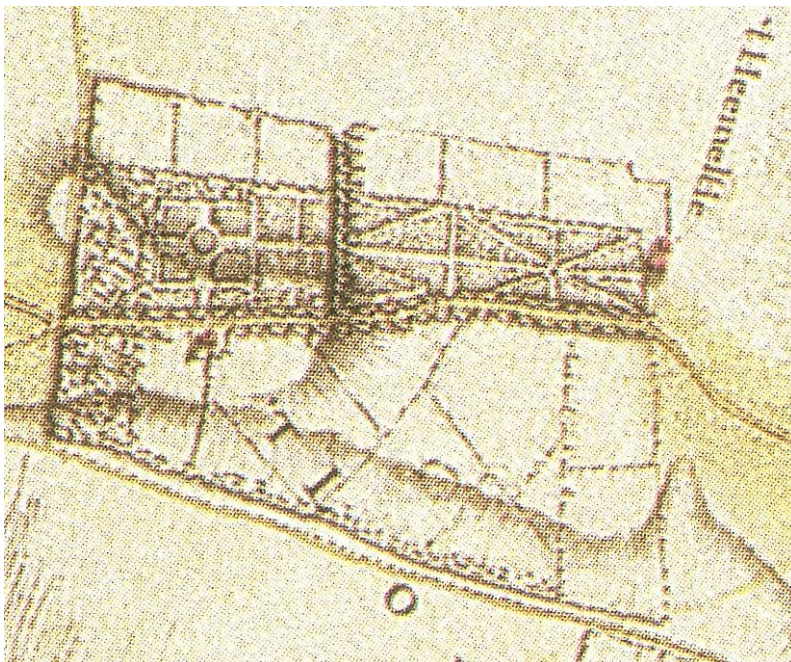

afb. 11 De Kranenkamp had in 1783 een unieke aanleg met lanen en bossen in drie richtingen.

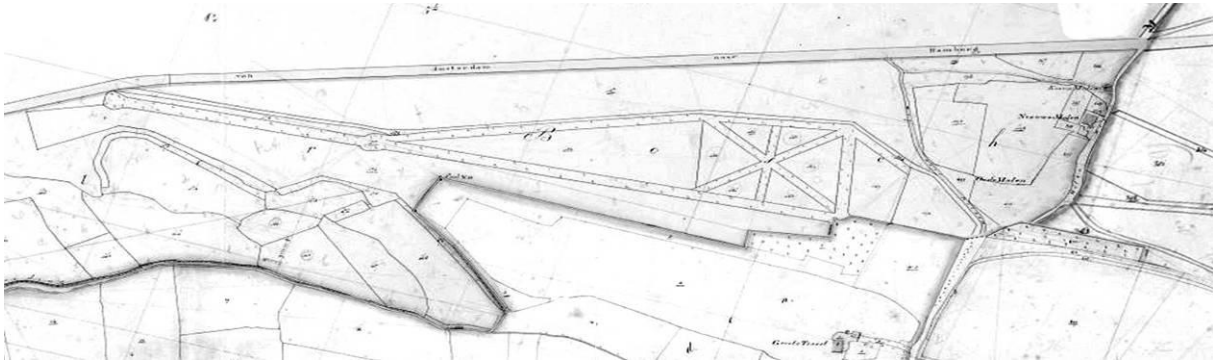
De Kranenkamp was een boerderij, die in 1604 werd verkocht aan de Schout van Colmschate, Arend Condewijn. De Kranenkamp was omstreeks 1700 het buitenhuis van de burgemeester van Deventer. We kunnen slechts gissen wat er toen wel of niet aanwezig was. Zeker is dat de kaart van 1783 op de Kranenkamp een belangrijke aanleg laat zien (zie afbeelding 11).

Beekhof had in 1707 al lange lanen die later werden omgezet in een landschappelijk parkje. *Roobrug* was vòòr 1782 een erf met tuinen en een enkele laan. Na de aankoop in 1782 door de burgemeester van Deventer W.H. Cost, kreeg Roobrug een grote geometrische aanleg met lanen en een gracht, zodat het huis op een eiland kwam te liggen.

De Veste is nu een weinig bekende boerderij ten oosten van Oxe. In 1783 had het een eenvoudig lanenstelsel rond bouw- en weilanden. *'t Hemeltje* was een boerderij en herberg langs de Oude Postweg. Wanneer en door wie het bos werd aangelegd met lange lanen en een sterrenbos is nog onbekend.

afb. 12 't Hemeltje in 1783.

afb. 13 1823 kadastrale kaart van 't Raasterbos ofwel Traasterbos met sterrenbos, lanen met hakhout ertussen

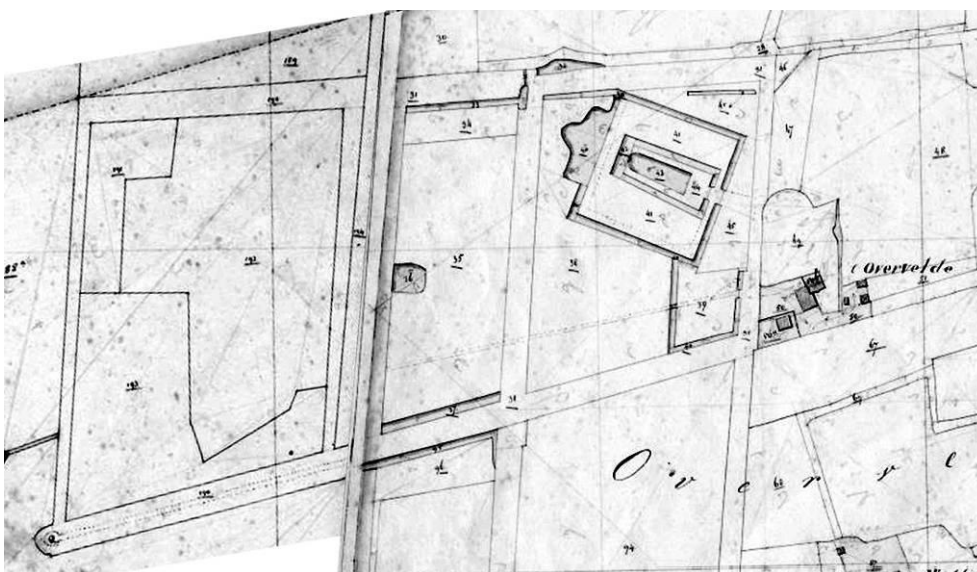
Traasterbos, gelegen aan de Oude Postweg had een geometrische aanleg met lanen en een sterrenbos. De aanleg is kleiner dan die van 't Hemeltje, maar vergelijkbaar.

De Hoek, een klein spieker werd omstreeks 1800 verrijkt met de 'Grote Voorallee'.

Elmerink in 1749 in eigendom van Burgemeester Ten Brink, 1759 classicistische tuinaanleg. Hier is echter niet anders van over dan een 'grand canal' dat vroeger in de as van het huis lag. Nu is het een onopvallende lange sloot met een pad en bomen erlangs. Omdat de sloot smal is en niet meer in het open terrein ligt, heeft hij geen betekenis meer als 'grand canal'.

Frieswijk had een lange laan die tussen de bouwlanden lag en recht op het huis uitkwam. Naar zeggen werd het huis in 1775 gebouwd of waarschijnlijk verbouwd. Bouwhuizen bevonden zich aan weerszijden. De centrale zichtlaan heeft in de 19de eeuw plaats gemaakt voor de landschappelijke aanleg.

Het huis van *Het Overvelde* stond niet in maar naast de centrale laan, wat duidt op een 17de eeuwse situatie van huis en lanen, toen men nog bij de deur in de zijgevel van het huis binnenkwam. Overvelde had een volledig geometrisch lanenstelsel. De hoofdas liep door aan de overzijde van de Boxbergerweg.

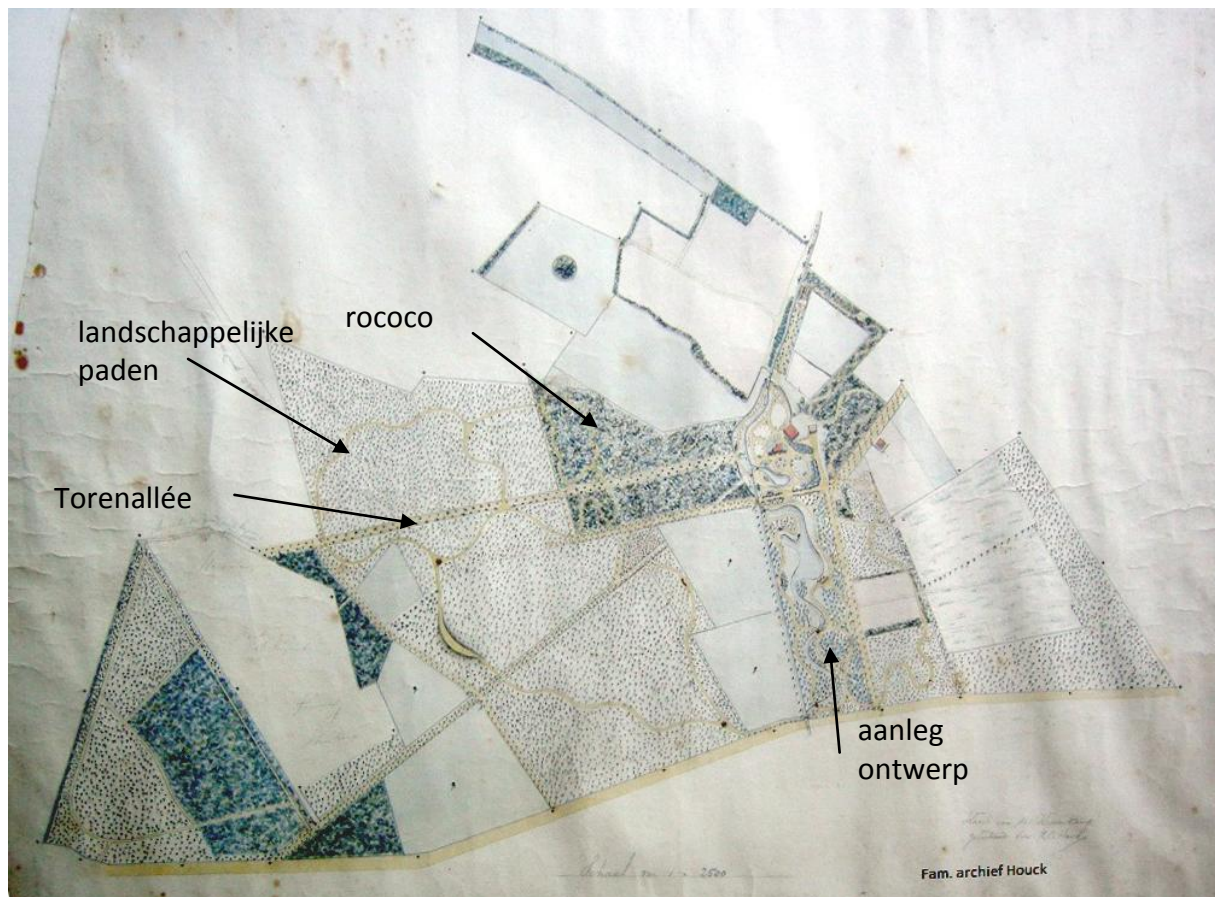

afb. 14 1832 Het Overvelde vertoont zijn oudere geometrische aanleg

Een 18de eeuws versieringselement op Het Overvelde was een perceel met een vijver binnen een gracht met een rococo spiegellijst, die het kabinet wordt genoemd. Dit kabinet veranderde bijna onherkenbaar in landschapsstijl.

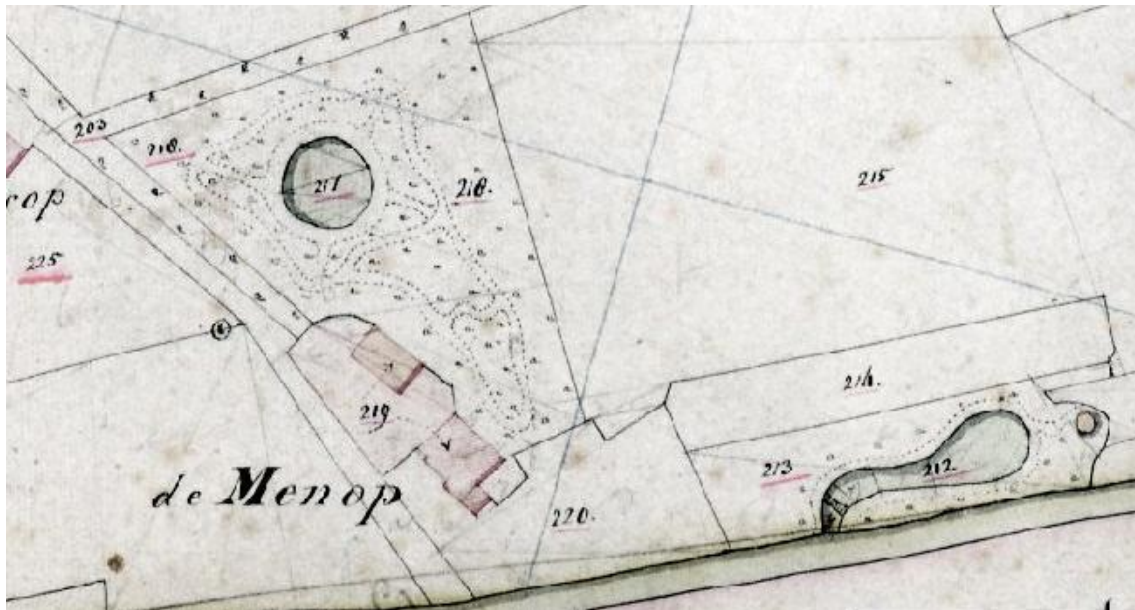
Slingerpaadjes van het rococo

De overgang van het rococo naar vroege landschapsstijl is heel geleidelijk en het verschil tussen de minuscule slingerpaadjes binnen het geometrische frame van het rococo en de ruimere slingerpaden van de vroege landschapsstijl is vaak moeilijk vast te stellen. De slingerpaadjes in het bos van de *Kranenkamp* tussen de lanen in zijn ook voorbeelden van rococopaadjes. De Kranenkamp tussen 1783-1823 vertoont een grote aanleg van lanen. In het bos links en rechts van de Torenallée kwamen kleine rococo paadjes voor. Er ligt ook nog een uitzichtheuveltje in de hoek van het terrein.

afb. 15 1849 kaart Kranenkamp situatie en ontwerpschets door W.C. Houck, wiskundige bij de genie. Foto en archief familie Houck.

Omstreeks 1800 lag er op *De Menop* een bos met zeer lange lanen. Een sierbosje dicht bij het huis bevatte een ronde waterkom met kleine slingerpaadjes daar omheen. Zij zijn een goed voorbeeld van de overgang van het rococo naar de vroege landschapsstijl. In 1841 werd *De Menop* beschreven als een landgoed “voorzien van zeer fraaie tuinen en een Bosch met divers houtgewas en wandelpaden”. Tot op de dag van vandaag is de ronde waterkom bewaard gebleven.

afb. 16 1823 tuin met slingerpaadjes om ronde vijver, rechts vijver met bruggetje en koepel

3.2 Landschappelijke aanleg

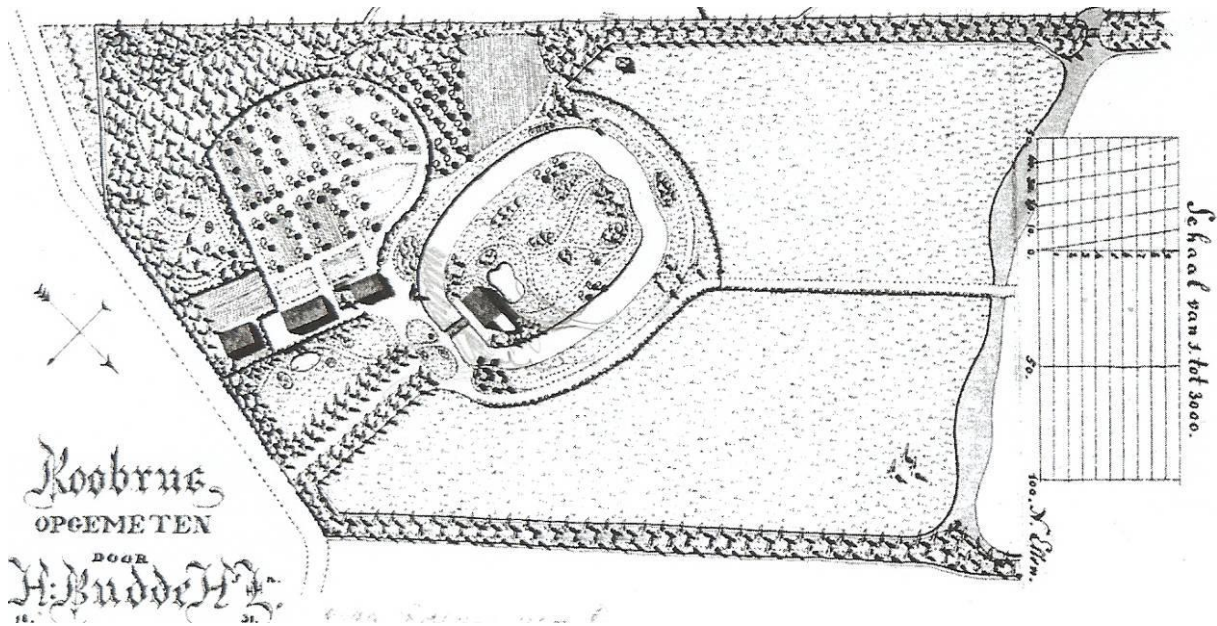
Vroege landschapstijl tot 1823

Bij de landgoederen werden nieuwe parkdelen aangelegd in vroege landschapstijl. Ook werden bestaande geometrische structuren omgevormd.

Het meest gave voorbeeld van een nieuw parkje in vroege landschapstijl dat nog bestaat is het park van de *Kranenkamp*, dat bij het huis van 1821 werd ontworpen door Albertus van Leusen, ook wel Slingerbertus genoemd. Deze Deventer architect maakte ook het ontwerp voor het park De Worp. Op de *Kranenkamp* werden minder paden aangelegd dan op deze tekening zijn ontworpen. De tuin bij het huis (dat links ontbreekt) heeft een veel kleinere schaal en werd waarschijnlijk niet zo aangelegd.

afb. 17 "Kranenkamp, Plan van aanleg van een tuin en wandelbosch voor het huis doorsneden van waterwerken", gesigneerd A. van Leusen. Het oostelijke parkdeel tussen het inmiddels verdwenen huis en de Raalterweg. Foto en archief familie Houck.

afb. 18 1831 Roobrug opgemeten door H. Budde (collectie Rijksdienst Cultureel Erfgoed)

Op *Roobrug* hebben de achttiende eeuwse geometrische structuren landschappelijke vormen gekregen. H. Budde maakte een situatietekening van het park rond het hoofdhuis in landschapsstijl. De hoeken van de rechte grachten zijn afgerond. Ook de moestuin en boomgaard zijn ingepast in het landschapspark. Vanuit de tuin om het huis had men een ruim uitzicht over de weilanden die omzoomd waren door lanen en houtwallen.

Achterhoek kreeg begin 19de eeuw (vóór 1823) een landschappelijke aanleg met een slingervijver en twee bruggetjes. De vijver is bewaard en het ruime bouwland en weiland waar men over uitkeek ook. Een bijzonderheid is de uitkijk, een halve ronding aan de verste punt van het weiland, waar de sloot omheen liep.

De Bannink en *Elmerink* kwamen in 1807 onder dezelfde eigenaar. Op *Elmerink* kwam een vroeg-landschappelijke aanleg, op de kadasterkaart van 1823 herkenbaar aan de slingersloot rond een weiland. Vooral op *De Bannink* werden nieuwe parkelementen aangelegd, zoals een gracht als een spiegellijst om het huiseiland. Die smalle geometrische gracht werd al snel ouderwets bevonden en aangevuld met een grote landschappelijke vijver met een klein eilandje, een detail dat heel gebruikelijk is in de vroege landschapsstijl. Later werd de hele aanleg van *de Bannink* nog omgevormd naar de volle landschapsstijl.

Ook op *Frieswijk* zien we al een beperkte landschappelijk aanleg vóór 1823. Deze wordt later vergroot.

Het landschapspark van *Het Overvelde* is tussen 1832 en 1852 gemaakt op de overgang van de kleine vroege landschapsstijl naar de ruime volle landschapsstijl. Vanuit het huis kon men destijds uitkijken naar de boomgroep aan de overzijde van de *Boxbergerweg* (afb 19).

afb. 19 eik in de zichtas van Het Overvelde aan de westzijde van de Boxbergerweg.

afb. 20 Oxerhof

Volle of ruime landschapsstijl van 1823 tot 1900

De mooiste voorbeelden daarvan zijn Oxerhof, Frieswijk en Nieuw Rande. Andere voorbeelden zijn Oud Rande, de Bannink, De Hoek, Roobrug.

Oxerhof kreeg tussen 1837 en 1844 een ruim landschapspark dat wordt gekenmerkt door bosjes in de vorm van coulissen, waar men tussen door kijkt.

Frieswijk is, ondanks een geometrische aanleg en paadjes en een slingerbeekje in vroege landschapsstijl, vooral een goed voorbeeld van de ruime landschapsstijl met enkele boomgroepen in bouw- of weilanden, die worden omgeven door bosranden. Vermoedelijk heeft de wijziging omstreeks 1840-50 plaatsgevonden. De architect is niet bekend. Het was niet een kostbare aanleg, want de grachten zijn maar weinig vergraven om er vijvers van te maken. Daarom is er ook geen heuvel en weinig reliëf op Frieswijk. Het was goedkoper slechts boomgroepen aan te planten van eiken, kastanjes, acacia en beuk. In het bouwland werden twee boomgroepen zo geplant dat men

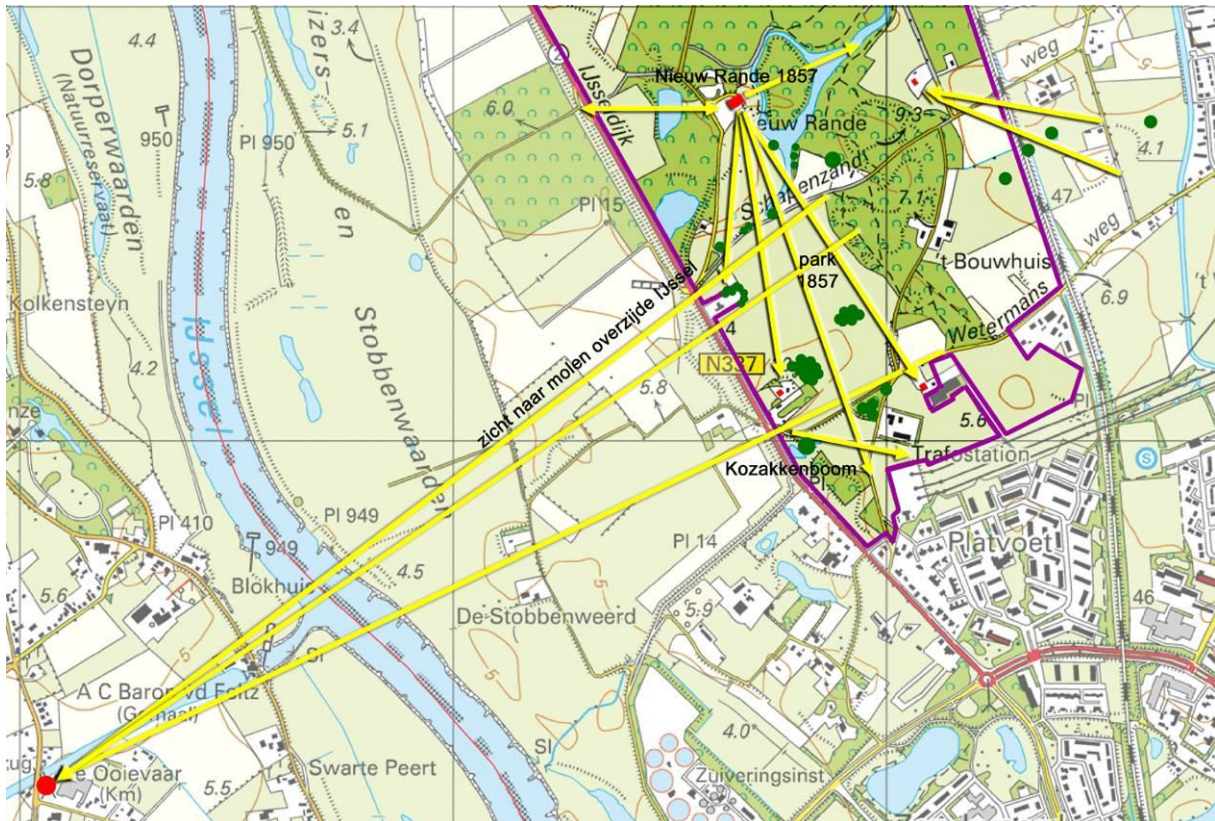
niet meer in de rechte as kon kijken maar er naar het zuidwesten een ver uitzicht mogelijk was en naar het noordwesten een minder ver uitzicht (zie onder Frieswijk, kaart 1917).

afb. 21 Groep eiken en een samengestelde paardenkastanje op Frieswijk.

Enorme bomen die vaak zijn samengesteld door meerdere stammen bij elkaar te binden en te laten vergroeien, zijn typerend voor Frieswijk. Aan de westzijde van de Raalterweg stond een enorme bruine beuk, ter aankondiging van het landgoed.

Nieuw Rande is het enige nieuw aangelegde landgoed in deze periode. Vermoedelijk zijn J.D. Zocher jr en zijn zoon Louis Paul Zocher de architecten van het huis. J.D. Zocher jr. ontwierp een zeer ruim landschapspark met vele uitzichten, waaronder een naar de voormalige theekoepel nu een huis met hooiberg op de IJsseldijk. Van de oude IJsselarm maakte Zocher jr. een lange slingervijver met een eiland, centrum van het grote park, waar de spoorlijn even later dwars doorheen werd gelegd. De oude rivierduintjes werden belangrijke uitzichtpunten in het park en beplant met gebundelde eiken en beuken, een beeldmerk van J.D. Zocher jr. Vanaf zo'n markante beuk op het rivierduin heeft men uitzicht tot over de IJssel naar een molen. Zocher maakte gebruik van de aanwezige rivierduinen, maar heeft het bestaande reliëf ook gevormd naar zijn landschappelijk ideaalbeeld.

afb. 22 Park van Nieuw Rande ingedeeld door boomgroepen.

Oud Rande kreeg in 1860 een neo-gotisch huis en een groot landschapspark. De spoorlijn die gereed kwam in 1868 maakte een scheiding tussen het park van Nieuw Rande dat werd ingekort en Oud Rande. Ook Oud Rande en Roobrug die samen in één hand waren, werden door het spoor van elkaar gescheiden.

Op *Roobrug* werd in 1898 een nieuw hoofdhuis gebouwd en het park vergroot door de houtrand te doorbreken, waardoor een diepe zichtas tot aan de Randerstraat ontstond. De typerende tuinmanswoning is gemeentelijk monument.

De Bannink kreeg in 1896 een nieuw woonhuis (rijksmonument) door J.D. Gantvoort in neorenaissancestijl. Het park werd verruimd tot een aanleg in een grote landschapsstijl. Dat bleef tot op de huidige dag liggen, in combinatie met enkele lanen.

Tuinen en parken na 1900

Op de landgoederen heeft na 1900 geen grote tuin- of parkaanleg meer plaatsgevonden. *De Hoek* werd verkaveld en grotendeels omgezet in golfbaan. Bij het huis de Hoek bleef het park met zijn oude boomgroepen en bruine beuken bestaan. Het huis Lankhorst uit 1908-1910 kreeg een bijbehorende tuin.

Op *Het Oostermaet*, het jachtgebied van Abraham Capadoce, kwam geen parkaanleg, behalve de aanplant van roddendrons.

Op *Brinkgreven*, dat door de landschapsarchitect L.A. Springer in 1892 nog was uitgebreid, werd het psychiatrisch ziekenhuis gevestigd in 1918. In 1935 heeft Springer daarvoor opnieuw een uitbreidingstekening gemaakt. Maar Brinkgreven wordt tegenwoordig nauwelijks meer beschouwd als landgoed, wellicht omdat de situatie daar voortdurend verandert, terwijl op de landgoederen het tijdsverloop vooral zichtbaar wordt door het ouder worden van de bomen.

4. Verdwenen landgoederen

Tijdens het onderzoek vonden we op de kaarten soms landgoederen, die nu in het veld niet of nauwelijks meer terug te vinden zijn. Bij de boerderij Blankena is nog het een en ander over van de vroegere aanleg, maar wel heel summier. Andere min of meer verdwenen landgoederen staan hieronder.

- Hof te Dorth (1311) versterkt huis, nu boerderij Dortherhoek
- Arkelsteijn (1361 kasteel) Loo
- Blankena (1520 havezate) Bathmen
- de Kolk (buitenplaats, nu sportvelden) Schalkhaar
- Avergoor (op kaart 1783) Diepenveen
- Malbergen (op kaart 1783) Diepenveen
- Middelwijk, (op kaart 1783) Diepenveen
- 't Nieuwland (op kaart 1783) Diepenveen
- De Veste ten oosten van Oexerhof, (zichtbaar op kaart 1783), nu een boerderij met bosje (zie deel 2).

5. Conclusies

Binnen de gemeente liggen 19 historische landgoederen. waarvan vijf van middeleeuwse oorsprong: Oxerhof, Oud Rande, Frieswijk, Bannink en Spijkvoorde. De middeleeuwse Hof te Dorth en Arkelsteijn kan men als verdwenen beschouwen. Uit de zestiende eeuw dateert de boerderij Oostermaet met het gelijknamige landgoed, een bosgebied. De van oorsprong zestiende eeuwse landgoederen Brinkgreve en Blankena worden ook niet meer als landgoed beschouwd. In de 17^e eeuw werden zes landgoederen gesticht: Roobrug, Huis te Rande (of Smetsrande), Kranenkamp, 't Hemeltje, Menop en Snatergat. Uit de eeuw van de buitenplaatsen, de 18^e eeuw zijn zes landgoederen over: Beekhof, Het Overvelde, Elmerink (onderdeel van Bannink), De Hoek, Achterhoek en Traasterbos. Alleen Nieuw Rande dateert uit de 19^e eeuw, het jongste historische landgoed. Dat betekent dat in de omgeving van Deventer bijna geen negentiende eeuwse landgoederen werden gesticht en in de 20^e eeuw al helemaal geen nieuwe ontstonden.

Landgoederen zijn in het landschap vooral herkenbaar aan hun lanen en hun parkaanleg. Lanenstelsels of restanten daarvan liggen nog op 't Hemeltje, Traasterbos, Het Overvelde, Elmerink en Kranenkamp. Geen enkel sterrebos bleef bewaard. Het landschapsparkje van de Kranenkamp is het mooiste voorbeeld van vroege landschapsstijl. Van de volle of ruime landschapsstijl zijn Oxerhof, Frieswijk en vooral Nieuw Rande de beste voorbeelden. Andere voorbeelden zijn Oud Rande, De Bannink en De Hoek.

6. Literatuur

Beleidsstukken Gemeente Deventer

Concept Welstandsnota, Gemeente Deventer, 2010.

Vitaal Platteland Regelingen voor ondernemers en bewoners van het platteland, Gemeente Deventer, najaar 2010.

Literatuur algemeen

Albers, dr. L., A. Haartsen, Inventarisatie van landgoederen in de provincie Overijssel, Provincie Overijssel, 2011.

Albers, Lucia, Landgoederen in het landschap, Historisch geografisch tijdschrift, p. 81-98, 1997.

Albers, dr. L.H, Het gewichtloze gewogen, Cultuurhistorische betekenis van landgoederen geëvalueerd met behulp van multicriteria analyse, Delftse Universitaire Pers, 1987.

Atelier Overijssel, Overijssel is een landgoed; landgoederen en buitenplaatsen; oude en nieuwe dragers voor het buitengebied, Zwolle, juni 2010.

Backer, A.M., E. Blok & C.S. Oldenburger-Ebbers, De natuur bezworen. Een inleiding in de geschiedenis van de Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur van de middeleeuwen tot het jaar 2005, Rotterdam, 1999.

Beek, Roy van, Bert Groenewoudt & Luuk Keunen, Boerenerven in de omgeving van Colmschate. Overijssels Erfgoed. Archeologische en Bouwhistorische Kroniek, p. 81-86, 2006.

Bleijenberg J.B., en M.J. Nicasië, Een uitstapje naar Bathmen. Deventer Jaarboek, uitgegeven in opdracht van de Vereniging Oud Deventer jaargang 21, Deventer, 2007.

Gevers A.J. en A.J. Mensema. De havezaten in Salland en hun bewoners, Zwolle, 1997.

Gevers, A. (red), Mensen van Adel, Adelsgeschiedenis IV, Hilversum, 2007.

Haartsen, drs. A. en prof. dr. Maarten van Rossem, In Deventer Landschap en Cultuurhistorie, Stichting Architectuurcentrum Rondedeel, uitgeverij Thieme, Deventer, 2010.

Hermesen, Ivo, Een afdaling in het verleden, Archeologisch onderzoek van bewoningsresten uit de prehistorie en de Romeinse tijd op het terrein Colmschate (Gemeente Deventer), Rapportages Archeologie Deventer, nr 19, 2007

Hogensteijn, dr. C.M., Deventer Grootburgers Buiten, Uitgave Gemeente Deventer, Robine, Twello, 2010.

Laarse, van der R., Kuiper Y. red., Beelden van de Buitenplaats Elitevorming en notabelencultuur in Nederland in de negentiende eeuw, Adelsgeschiedenis III, Hilversum, 2005.

Lantschap met Albers Adviezen Historische Parken, Cultuurhistorische waarden in het buitengebied van de gemeente Deventer, opdracht Gemeente Deventer, 2009.

Mensema, A.J., Mannen in harnas, Portretten van Overijsselse riddermatigheden in de zeventiende en achttiende eeuw, Virtus Jaarboek voor Adelsgeschiedenis, jaargang 16, p. 54, 2009.

Meulenkamp, Wim en Liselotte Coenen, De Twaalf Apostelen als semi-religieus motief in de tuinkunst, Cascade bulletin voor tuinhistorie, 13de jaargang nr.1, 2004,

Mulder, Tonny, Achter leilinden en kastanjabomen, de geschiedenis van boerderijen, landhuizen en hun bewoners in de voormalige gemeente Diepenveen, Schalkhaar, 2005.

Teeling, ing. P.S., Landmeters van Kadastrering van Nederland, Uitgave van de Dienst van het Kadaster en de Openbare Registers, Apeldoorn, 1984.

Verstegen W., Adel en natuurschoon in Nederland 1928-1973, Virtus Jaarboek voor Adelsgeschiedenis, jaargang 16, p. 177, 2009.

Wyck, H.W.M. van der & J.E. Enklaar-Lagendijk, Overijsselse buitenplaatsen, Alphen aan den Rijn, 1983.

Literatuur per landgoed

Achterhoek

Rijksdienst Cultureel Erfgoed, Monumentenbeschrijving De Achterhoek, (complexnr. 506109.

Veilingcatalogus De Achterhoek, gemeentearchief Deventer, 1891.

Arkelstein

Bartels, Michiel, Dirk Schütten & Emile Mittendorff, 2006. Arkelstein, het grootste kasteel van de Sallandse landweer. Overijssels Erfgoed. Archeologische en Bouwhistorische Kroniek, p. 87-112.

Doornink G.J., 1940. De ontgraving van den Arkelstein. Vereniging tot Overijsselsch Regt en Geschiedenis. Tweede reeks twee- en dertigste stuk, Deventer p. 90 – 94.

Bannink en Elmerink

Archief familie Jordens, Gemeentearchief Deventer.

Gevers en Mensema, p. 281,342 en 343.

Heuvel, H.W., 1903. Geschiedenis van het Land van Berkel en Schipbeek, uit Arnhemse herdrukken van zeldzame en belangrijke werken op het gebied der Nederlandse topografische no. 4, Lochem.

Landgoedversterkingsplan De Bannink, p. 281, 342 en 343, 2007.

Mulder, T., Achter leilinden en kastanjabomen, Schalkhaar, p. 342-344, 2005.

Beekhof

Boonstra, R., Uit de geschiedenis van 'de Beekhof' en omgeving, Oudheidkundige Kring Bathmen, p. 7-16, 1994.

Haartsen, A.en L. Albers, Cultuurhistorische waarden in het buitengebied van Deventer, 2009. Frieswijk

Gevers, A.J. en A.J. Mensema, De Havezaten in Salland, Alphen aan de Rijn, p. 29-33, 1997.

Landgoed Frieswijk, Vereniging Overijssels Particulier Grondbezit, Dalfsen, 1999.

Hemeltje

Boonstra, R., Uit de geschiedenis van 'de Beekhof' en omgeving, Oudheidkundige Kring Bathmen, p.11, 1994.

Dam, van I.S., De weg van Deventer naar de Duitse grens via Enschede rep. Oldenzaal, als onderdeel van den Heirweg van Parijs naar Belijn in 1813

Haartsen, A. en L. Albers, Cultuurhistorische waarden in het buitengebied van Deventer, p.46, 2009.

Teeling, Ing. P.S., Landmeters van de Kadastreting van Nederland, Uitgave van de Hoofddirectie van de Dienst van het Kadaster en de Openbare Registers, pag. 27, 28, 1984.

De Hoek

Hove, Jan ten, De geschiedenis van Diepenveen, deel 1.

Tadema, mevr., Landgoed de Hoek.

Kranenkamp

Nalis, H.J., Van Leusen, Cascade bulletin voor tuinhistorie, jaargang 2, nr 1/2, p. 30-31, 1993.

Stichting IJssellandschap, Hazepad Wandelingen, De Kranenkamp, Deventer, 2009.

De Menop

Boonstra, R, Uit de geschiedenis van 'De Menop' (Loo) en omgeving, Historische Kring Bathmen, nr p. 7-18, 1992.

Boonstra, R., Uit de geschiedenis van 'de Beekhof' en omgeving, Oudheidkundige Kring Bathmen, p.11, 1994.

Gevers, A.J. en A.J. Mensema, De havezaten in Salland en hun bewoners, p. 3, 2005.

Oostermaet

Stichting IJssellandschap, Hazepad Wandelingen, De Oostermaet, 2009.

Overvelde

Kloosterboer, T.A. en A.J. Mulder, Boerderijenkaart gemeente Diepenveen, Rabobank z.j.

Gemeente Diepenveen, gemeentelijke monumenten en beschermde gezichten z.j..

Rijksdienst Cultureel Erfgoed, Monumentenbeschrijving Overvelde (complexnr. 527565).

Beschrijving van Overvelde in de Veilingcatalogus 1852, Stadsarchief Deventer.

OPG, J.Bosch, Landgoedversterkingsplan Het Overvelde, 2007.

PHB, Het Overvelde, beheerplan 2003-2013.

PHB, Het Overvelde, herstelplan voor cultuurhistorisch waardevolle parkelementen, 2009.

Oud Rande

Gevers A.J. en A.J. Mensema, De havezaten in Salland en hun bewoners, Zwolle, p.23-28, 1997.

Schelhaas, H., G. Dekkers, C.J. Post, Het Overijsselse landschap, landgoederen en landschap in Overijssel, 1970.

VORG, Verslagen en mededeelingen 67, p.172-173, 1952.

Oxerhof

www.routeyou.nl Landgoed De Oxerhof

Engelenburg, Henk, Landgoed Oxerhof '43-'45, Stichting Ars Floreat, Amsterdam 1991.

Vos, K.H., Deventer 1940-1945, Arko Boeken, Deventer, 1985.

Huis te Rande en Nieuw Rande

Brochure Keizersrande, landgoed aan de IJssel, met overzichtskaart, september 2007.

Dooren, N. van, K. de Groot, R. van Paridon, R. Hendriks, T. Mars, Toekomstvisie KeizersRande, landgoed aan de IJssel, Amsterdam, 2007.

Gevers, A.J., A.J. Mensema, De havezaten in Salland en hun bewoners, 4^e druk, 2005.

Haag, Anne-Lot, Oud, Smets en Nieuw Rande, Roobrug en het ontstaan van het dorp Diepenveen, De onderste steen, essays over de cultuurgeschiedenis van Deventer, p. 52-56.

Kronenburg, H., Oud en Nieuw Rande, VORG, Verslagen en mededeelingen 67, p.173, 1952.

Stichting IJssellandschap, Hazepad Wandelingen, Keizersrande, Deventer, 2009.

www.historischcentrumoverijssel.nl.

Roobrug

Gemeente Diepenveen, gemeentelijke monumenten en beschermde gezichten (concept), p. 69.

Kronenburg, H., Oud en Nieuw Rande, VORG, Verslagen en mededeelingen 67 p. 169-176, 1952.

Haag, Anne-Lot, Oud, Smets en Nieuw Rande, Roobrug en het ontstaan van het dorp Diepenveen, De onderste steen, essays over de cultuurgeschiedenis van Deventer, p.54.

www.historischcentrumoverijssel.nl.

Snatergat

Boontra, R., Het oostelijk deel van Bathmen, Pieriksmars, Bathmense Broek, Bathmense Veen, Oudheidkundige Kring Bathmen, nr 4, p. 43-45, 1996.

Korteling, H. De Grootburgers, Deventer, (Stokvisreeks 12), 1967.

Traasterbos

Rondom de Molen, Buurtvereniging Oude Molen, 2011.

Worp, De

Albers Adviezen Historische Parken, Beheervisie Plantsoen De Worp, Gemeente Deventer, 1995.

Albers Adviezen Historische Parken, Ontwerpen van De Worp, Gemeente Deventer, 1996.

Kaarten

1750 Carte de environs de Zuphen et de Deventer, 1750, (nr 1518_OIK_000014)

1783 De Hottinger-Atlas van Noord- en Oost-Nederland 1773-1794, H.J. Versfelt, Groningen, 2003

1811-1832 Kadstrale minuutplan 1811-1832

1847 Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000, 3 Oost-Nederland 1830-1855, Wolters-Noordhoff bv, Groningen, 1990 (datering volgens www.watwaswaar.nl 1847, de spoorlijn Deventer-Zwolle van 1868 is er later ingezet)

1865-1911 vier kaartbladen, Historische Atlas Overijssel, Chromotopografische Kaart des Rijks, 1:25.000, Uitgeverij Robas Producties, 1990.

Websites

www.historischcentrumoverijssel.nl – Historische Centrum Overijssel, archief

www.overijsselinkkaart.nl – beeldbank Overijssel van Stadsarchief en Athenaeumbibliotheek

www.deventerindebeeld.nl – beeldbank Overijssel van Stadsarchief en Athenaeumbibliotheek

www.overijssel.nl – Provincie Overijssel

www.kasteleninoverijssel.nl

www.natuurlijk.nl/salland/deventer/natuurgebieden
www.wikipedia.nl - lijst van havezaten in Overijssel

www.ahn.nl – Algemene Hoogtekaart Nederland
www.cultureelerfgoed.nl – Rijksdienst Cultureel Erfgoed
www.grondbezit.nl – Federatie Particulier Grondbezit
www.kastelen.nl – Nederlandse Kastelenstichting
www.library.wur.nl/tuin/ – databank tuin- en landschapsarchitecten in Nederland (1570 t/m 20ste eeuw)

Veel landgoederen hebben een eigen website.

<http://maps.google.nl/>

Verantwoording

Veel foto's zijn gemaakt in 2008-2011, alle door Lucia Albers, tenzij anders vermeld onder de foto.
Kaarten zijn ingetekend door ing. P. Doeve.